

Розділ 2. ТВОРЧИЙ УЧИТЕЛЬ-ПРОФЕСІОНАЛ В ІСТОРІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ ТА ПОРІВНЯЛЬНІЙ ПЕДАГОГІЦІ

УДК 378.14

© 2010

Воїтелєва Г.О., Борисенко Н.А.

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОЕКТУВАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ПРОБЛЕМА ЇХ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Останніми роками в Україні у зв'язку із змінами, що відбуваються в характері розвитку, набуття і розповсюдження знань активно розглядаються питання оновлення змісту, форм і методів навчання, вирішення яких повинне сприяти підвищенню якості освіти. Головним виміром якості функціонування освітньої системи стає здатність молодого покоління повноцінно жити й активно діяти у новому світі, постійно самовдосконалюватись, адекватно реагувати на зміни, особливо у періоди технологічних та цивілізаційних проривів. У зв'язку з цим від сучасного фахівця потребуються такі здібності, як системне мислення (дослідницьке, творче, рефлексивне), мобільність і самостійність, здібність до вирішення проблем, до міжособистісної взаємодії, інформаційно-технічна компетентність, здатність діяти, здатність до самонавчання [3, с.7]. Ці якості стають ще більш актуальними у зв'язку з тим, що у наш час знання застарівають дуже швидко. Ще 10 – 15 років тому цей процес повторювався кожні п'ять років. Тобто фахівець, якщо він хотів підтримати свою кваліфікацію на високому рівні, повинен був проходити навчання мінімум кожні п'ять років. Сьогодні знання застарівають вже кожні 2 роки. Отже, ситуація складається таким чином, що знань, отриманих у процесі навчання може виявитися недостатньо для виконання професійних обов'язків на високому рівні.

Тому освіта має носити випереджальний характер, тобто бути націленою у майбутнє, на розв'язання проблем нового століття, на розвиток ключових компетенцій студентської молоді, формування у них проектної культури, нових способів мислення і діяльності, уміння і готовності орієнтуватися у стрімкому потоці інформації, здійснювати пошук необхідних відомостей, відбирати їх, сприймати, переробляти та створювати на їх основі нову інформацію для розв'язання різних проблем, які виникають у сучасного фахівця.

Така ситуація примушує шукати джерело отримання нових знань безпосередньо усередині системи освіти й освітніх процесів. Одним з них, на нашу думку, може бути проектування самостійної роботи майбутніх вчителів технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Основи проектування розглядаються педагогами в різних аспектах, що розкрито у працях П.С.Атаманчук, В.С.Безрукової, В.П.Беспалько, С.А.Гільманова, Л.М.Горбунова, М.В.Гриньової, О.М.Касьянова, В.В.Костіної, В.В.Краєвського, І.Я.Лернера, Ю.М.Лівшиць, О.М.Мойсєєва, Л.В.Ричкової, Т.В.Семенюк, В.І.Сипченка, Т.І.Суценко, К.В.Яресько та ін. [7, с.1].

У працях вітчизняних та зарубіжних дослідників розглядаються проектування педагогічних систем внутрішньошкільного управління (С.А.Гільманов, Л.М.Горбунова, Г.Є.Капто, О.М.Касьянова, О.В.Лоренсов, О.М.Моїсєєв, О.М.Моїсєєва, О.Г.Хомєрики), а також управління закладами позашкільної освіти (Ю.М.Лівшиць, Т.І.Суценко); проектування педагогічного процесу з розробкою окремих елементів управління (П.С.Атаманчук, М.В.Гриньова, А.М.Кух, В.В.Мельник, Т.В.Семенюк, Р-М.І.Швай); проектування педагогічних ситуацій для управління навчально-пізнавальною і навчально-творчою діяльністю (Л.А.Закота, В.І.Сипченко, Л.В.Ричкова, К.В.Яресько) [5, с. 1].

У сучасній вищій педагогічній школі дослідження проблеми організації самостійної роботи здійснюється за такими аспектами: педагогічні основи організації самостійної роботи студентів (Е.В.Гапон, Н.І.Гелашвілі, В.О.Кобзарьов, О.В.Рогова, Л.В.Клименко, Г.Є.Гнитецька); контроль за самостійною роботою студентів (Н.П.Краєвська, Р.К.Машанова, В.М.Єфімов, Л.М.Русаківа, З.Н.Ямалдінова, Н.В.Черкезова); керівництво аудиторною і позааудиторною самостійною діяльністю студентів (Н.Л.Грекова, Л.І.Заякіна, Л.В.Клименко, Т.В.Степура, Д.Д.Тетєрина); формування навичок самостійної навчальної діяльності (Н.О.Ликова, А.Г.Рамошкєне, О.В.Рогова, Д.М.Ситдікова); організація самостійної роботи студентів педагогічних закладів різного рівня акредитації (І.П.Бабакова, С.О.Борисюк, Г.Л.Гаврилова, Н.І.Дідусь, С.І.Марченко, О.С.Маслов, М.І.Сичова, О.І.Яхно) [2, с.19].

Сьогодні вже розроблена діяльнісна концепція самостійної роботи студентів (СРС) (В.А.Козаков) та запропонована модель організації самостійної роботи студентів на основі інтенсифікації навчання (А.А.Аюрзанайн, П.І.Підкасистий та ін.) [1, с. 105].

Проте ми не зустріли досліджень, пов'язаних з проектуванням самостійної роботи майбутніх вчителів технологій як ефективним засобом їх професійної підготовки та формування вмінь навчатися впродовж життя.

Формулювання цілей статті... Мета даної статті полягала у здійсненні короткого історичного огляду зазначеної проблеми, вивченні актуальності та місця проектування самостійної роботи майбутніх вчителів технологій у їхній професійній підготовці.

Виклад основного матеріалу дослідження... Проектна діяльність в її прикладному розумінні не є онтологічно заданою для педагогічної сфери, як, наприклад, виховання або навчання. Але прояв у людини здібності до проектування відносять до найперших стадій розвитку суспільства. Передумови проектування взагалі, на думку В.М.Розіна, складаються ще в античності, бо в той час з'являються знакові засоби, на основі яких будуть розроблятися якісь споруди. Початки ж проектних ідей були сформульовані ще Платоном.

Також, Платон, Сократ, Аристотель глибоко і всебічно обґрунтували у своїх працях значущість добровільного, активного і самостійного оволодіння дитиною знаннями. При цьому вони виходили з того, що розвиток мислення людини може успішно протікати тільки в процесі самостійної діяльності, а вдосконалення особистості і розвиток її здібностей – шляхом самопізнання. Така діяльність доставляє дитині радість і задоволення і тим самим усуває пасивність з її боку в набутті нових знань.

У педагогічній літературі самостійність учнів як один з провідних принципів навчання розглядається з кінця XVIII століття. Питання про розвиток самостійності й активності тих, хто вчиться – центральне в педагогічній системі К. Д. Ушинського, який обґрунтував шляхи і засоби організації самостійної роботи учнів з урахуванням вікових періодів навчання.

Самостійність у навчальній діяльності припускає активність учнів, пошук ними власних способів вирішення завдань, ініціативність у побудові спільної діяльності з однолітками і дорослими, усвідомлену вмотивованість дій, їх обґрунтованість. Тому важливе місце у процесі розвитку навчальної самостійності займає рефлексія.

Проектування як форма свідомої рефлексії виникає пізніше. Поняття проекту – вже понятійне, більш розгорнене розуміння проекту, на відміну від інженерної діяльності, різних видів проектів, з'являється тільки в кінці XIX ст., зокрема, в роботах А. Рідлера. У нього ще змішана, інженерно-проектна ідеологія [9].

Входження проектування в педагогічний контекст за часом співпадає з розвитком дослідницьких й експериментальних форм навчання (перша чверть XX ст.). У педагогіці цього періоду проголошується активний початок навчання і практичний характер знання. При цьому мова йде про активність, направлену в майбутнє. Усе більш популярним стає трактування знання як діяльності, що перетворює дійсність (діяльнісне знання).

У широкий педагогічний контекст проектна діяльність була введена В. Х. Килпатріком, який позначив його як "від щирого серця проведеному доцільну діяльність, що виявляється у відомих суспільних умовах, узяті як типова межа шкільного вжитку" [4].

Ідеї проектного навчання виникли в Росії практично паралельно з розробками американських педагогів. Під керівництвом С.Т.Шацького у 1905 р. була організована невелика група співробітників, що намагалися активно використовувати різні види проектування в практиці роботи з дітьми. У пошуках найбільш відповідної назви педагоги використовували такі визначення, як практичний (В.О.Герд), дослідно-випробувальний, природно-науковий (А.П.Пінкевич), дослідницький метод (Б.Є.Райков), метод лабораторних уроків (К.П.Ягдовський). За своєю суттю вони багато в чому перекликалися з методом проектів.

Досвід проектування розвитку суспільних систем в рамках методології систем розумової діяльності (О.І.Анісімов, Д.Б.Генісаретський, В.М.Розін, Г.П.Щедровицький, П.Г.Щедровицький), реалізація проектування як управлінської процедури (І.В.Бестужев-Лада, Н.І.Лапін, І.І.Ляхов, Б.В.Сазонов, Ж.Т.Тощенко, С.Ф.Фролов) дали поштовх до перенесення методології проектування у сферу освіти (Ю.В.Громико, В.І.Борзенков, О.Г.Прикот, В.І.Слободчиков, Г.Л.Ільїн, Н.А.Масюкова).

Перша теоретична праця з педагогічного проектування з'явилась у 80-х рр. XX ст., написав її В.П.Беспалько, чим символізував визнання проектування й технології його здійснення як самостійного виду педагогічної діяльності.

Застосування проектної діяльності до сфери навчання і виховання особливо активізувалося у другій половині 1990-х рр. у зв'язку з розвитком ідей стандартизації освіти. Поступово намітилася гуманітаризація підходів до проектування, зазначена внесенням до його методології філософських, культурологічних і психологічних знань.

Від методу проектів педагогічне співтовариство поступово переходить до проектного навчання (навчання за допомогою проектування, навчання в проекті), проектного виховання (О.Газман) і проектної освіти (Г.Ільїн). Проектне середовище набуває властивостей освітнього середовища. Використання можливостей логіки створення типових проектів виступає як основний засіб навчання [4].

На даний час питання проектно-технологічної діяльності на уроках трудового навчання активно вивчають науковці Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини О.М.Коберник, А.І.Терещук та ін.

Разом з тим з 90-х років ХХ століття у зв'язку із потребою людства у формуванні активних, творчих фахівців у різних сферах трудової діяльності особливо велика увага педагогів та психологів (Б.Бадмаєв, О.Вербицький, М.Єрастов, Н.Зінькова, О.Ісламов, Е.Онищенко, Г.Орлова, П.Підкасистий, Л.Романюк, В.Тетерина та ін.) стала приділятися виявленню шляхів організації самостійної роботи студентів.

Переорієнтація процесу навчання у бік самостійності отримання знань і набуття умінь і навичок обумовлена тим, що парадигма освіти (Закон України "Про вищу освіту") відносить самостійну навчальну роботу до однієї з основних форм організації навчального процесу. На сьогодні у вищих навчальних закладах освіти більшості західних країн саме самостійна робота студента складає основу навчання [6, с. 41].

Навчання у вищій школі треба розглядати як організацію творчої взаємодії викладача і студента, в якій переважають суб'єкт-суб'єктні відносини; процес співучасті у творчій діяльності, активного пізнання, що надає цьому процесу особистісного характеру і визнає самоцінність усіх його учасників. Особистісно-діяльнісний підхід до навчання забезпечує умови для самореалізації, самовиховання і самоствердження особистості майбутнього педагога, а процесу навчання надає індивідуально орієнтованого характеру.

Саме діяльність виступає чинником формування свідомості і розвитку рис особистості. Принцип "поза діяльністю немає розвитку" є визначальним у навчальному процесі вищої школи. Але не будь-яка діяльність виступає засобом реалізації формуючого потенціалу навчання. Вона має стимулювати у студента не тільки усвідомлення мети, змісту, а й вироблення ставлення до навчання, формування власного ставлення до навчального процесу у вищій школі є важливим стимулом вироблення стійких рис особистості як суб'єкта діяльності. Такою діяльністю ми вважаємо проектування самостійної роботи.

Залучення поняття "проектування" до освітньої сфери, його адаптація до нового середовища, трансформація в поняття "педагогічне проектування" пов'язано з вирішенням цілого ряду методологічних проблем, оскільки вимагає розширення термінологічного простору науки, перегляд уявлень про деякі традиційні категорії, необхідність їх співвідношення між собою тощо. Не дивлячись на інтенсивні пошуки дослідників, поки залишаються слабо вивченими питання термінології даної проблематики, її змістовного наповнення.

Для вибору робочого визначення даного поняття нами були проаналізовані роботи Г.Є.Муравйової, Т.В.Кудрявцева, В.С.Безрукової, Л.І.Гур'є, І.А.Колеснікової, А.А.Пуліної, І.І.Єрмакова, З.І.Лаврентьєвої, С.В.Кримського та інших. Так, у нашому дослідженні ми будемо притримуватися визначення, запропонованого І.І.Єрмаковим. *Проектування* є особливим способом організації наукової та практичної діяльності, спрямованої на створення образу майбутнього, одержання творчого продукту [8, с. 11].

Говорячи про важливість застосування проектування у навчальному процесі, професор С.О.Сисоєва вважає, що основна задача самостійної роботи і зокрема, методу проектів, є не стільки передавати учням суму тих чи інших знань, скільки навчити їх здобувати ці знання самостійно й використовувати їх для вирішення нових пізнавальних і практичних задач.

Поняття "*самостійна робота*" є багатограним, тому воно не отримало єдиного трактування у педагогічній літературі. Попри подібність за своєю сутністю, наявні визначення сформульовані по-різному і характеризують різні сторони одного явища. Так, Я.Бойко, В.Ляпунова, О.Василенко, О.Зимня розглядають самостійну роботу безпосередньо як роботу, діяльність студента. Самостійну роботу як вид навчальної діяльності (праці) характеризують Н.Шишкіна, Є.Азімов, О.Щукін, В.Буряк, І.Шимко. З пізнавальною діяльністю студентів самостійну роботу ототожнюють З.Кучер і О.Джеджула.

Ми схилиємось до визначення, яке дала у своїй роботі Н.О.Шишкіна. Самостійна робота – такий вид навчальної діяльності, що виконується студентами з використанням розумових і фізичних зусиль як під час аудиторних занять, так і в позааудиторних час, за завданням і під контролем викладача, але без особистої його участі, та спрямований на досягнення поставленої мети [10, с. 6].

У будь-якому з видів самостійних робіт завдання включає або необхідність в знаходженні і застосуванні нових знань вже відомими способами, або виявлення, визначення, пошук нових шляхів, способів засвоєння знань, прояв творчості. У практиці навчання часто зустрічаються завдання, рішення яких містять у собі і першу, і другу умову. Знаходячи ці рішення у процесі проектування самостійної роботи, студент поступово засвоює їх технологію, виробляє прагнення пошукового пізнання, опановує нові операції, прийоми розумових дій або переносить раніше засвоєні знання, операції і прийоми на новий матеріал, розвиває навички самоорганізації, самоконтролю.

У навчальному процесі самостійна робота повинна бути усвідомлена студентом як вільна за вибором, внутрішньо мотивована діяльність. Вона припускає виконання ним цілого ряду дій: усвідомлення мети своєї діяльності, прийняття навчального завдання, надання йому особистого звучання, підпорядкування виконанню цього завдання інших інтересів і форм своєї зайнятості, самоорганізації в розподілі навчальних дій в часі, самоконтролю в їх виконанні. Усі ці дії успішно реалізуються і доповнюються у процесі проектування самостійної роботи, оскільки важливою рисою проектування є те, що воно забезпечує стимулювання рефлексії навчально-пізнавальної діяльності, тобто усвідомлення й осмислення власних дій, прийомів, способів її здійснення.

Висновки... Отже, самостійна робота є важливим засобом організації навчального процесу в педагогічному ВНЗ, сприяє вирішенню освітніх, виховних, розвивальних завдань, а проектна діяльність виступає засобом розвитку і саморозвитку як специфічних проектувальних здібностей, так і особистості в цілому, виступаючи універсальним джерелом навчання, виховання, творчої взаємодії учнів і педагогів.

Проектування самостійної роботи вимагає інтенсивного мислення, вирішення різноманітних пізнавальних завдань, планування свого часу, ведення записів (тези, конспектування, виписки, складання плану тощо), осмислення та запам'ятовування навчальної інформації, рефлексії і контролю. Воно – важливий фактор теоретичної та практичної підготовки майбутнього вчителя технологій, формування необхідних знань, умінь, навичок духовно-моральних, громадянських та професійних якостей особистості.

Проектна діяльність відрізняється мозаїчною природою, складаючись із дій, що є фрагментами інших видів діяльності. Завдяки цьому розвиваючий потенціал участі у проектуванні самостійної роботи зростає через можливість та необхідність засвоєння додаткових видів і форм активності на кожному з етапів реалізації проекту, а особистісно-діяльний початок проектування самостійної роботи містить у собі глибокий стимул до самовдосконалення.

Література

1. Балицька Т.В. Удосконалення самостійної роботи студентів у системі вищої освіти / Т.В. Балицька // Освіта Донбасу. – 2004. – № 3-4. – С. 105-108.
2. Бойко Я. Організація самостійної роботи студентів у вищих педагогічних навчальних закладах / Яна Бойко. – Рідна школа. – 2009. – № 10. – С. 19-23.
3. Єрмаков І. Г. Компетентнісний потенціал проектної діяльності / І.Г.Єрмаков // Сучасні технології в освіті: Реком. бібліогр. покажч. – Ч. 1. – Сучасні технології навчання / АПН України. ДНПБ України ім.В.О.Сухомлинського; Уклад.: І.П.Моїсєєва, Н.Д.Грудініна; Наук. консультант і автор вступ. ст. І.Г.Єрмаков; Передмова Л.О.Пономаренко; Наук. ред. Т.Ф.Букшина; Бібліогр. ред. Є.К.Бабич; Відп. за вип.Л.О.Пономаренко; Рецензент Л.І.Даниленко. – К., 2005. – 211 с.
4. Колесникова І.А. Педагогическое проектирование: Учеб. пособие для высш. учеб. Заведений [Електронний ресурс] / Ирина Анатольевна Колесникова, Маргарита Павловна Горчакова-Сибирская; Под ред. И.А.Колесниковой. – М.: Издательский центр «Академия», 2005 [Цит. 2009, 20 жовтня]. – Режим доступу : <http://www.pedlib.ru/Books/3/0212/index.shtml> – Назва з екрану.
5. Костіна В.В. Педагогічне проектування засобів управління навчально-пізнавальною діяльністю старшокласників: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.09. “теорія навчання” / Костіна Валентина Вікторівна. – Харків, 2002. – 22 с.
6. Міщук І.М. Роль самостійної роботи та вправ у підготовці майбутніх учителів до педагогічної комунікації / І.М.Міщук // Нові технології навчання. – 2008. – № 52. – С. 41.
7. Молчанюк О.В. Проектування засобів оптимізації процесу навчання з природничих дисциплін у вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.09. “Теорія навчання” / Молчанюк Ольга Василівна. – Луцьк, 2005. – 21 с.
8. Пуліна А. А. Педагогічне проектування в сучасній школі / Анжеліка Анатоліївна Пуліна. – Харків: Вид. група “Основа”, 2009. – 160 с. – (Серія “Управління школою”. Вип. 4 (76)).
9. Розин В.М. Социокультурное проектирование и программирование. Лекция 1. [Електронний ресурс] / Вадим Маркович Розин. – [Цит. 2010, 05 липня]. – Режим доступу : <http://neapolis.narod.ru/lec/ROSIN2.htm> – Назва з екрану.
10. Шишкіна Н.О. Організація самостійної роботи студентів у процесі вивчення юридичних дисциплін у вищому навчальному педагогічному закладі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04. “теорія і методика професійної освіти” / Шишкіна Наталія Олександрівна. – Харків, 2004. – 20 с.

Анотація

У статті розглядається актуальність та місце проектування самостійної роботи майбутніх учителів технологій у їх професійній підготовці, дається короткий історичний огляд зазначеної проблеми.

Аннотация

В статье рассматривается актуальность и место проектирования самостоятельной работы будущих учителей технологий в их профессиональной подготовке, дается короткий исторический обзор данной проблемы.

Summary

The article is devoted to the problem of actuality and place of projecting independent work of future teachers of technologies in their professional training; the short historical review of the noted problem is given.

Ключові слова: вчитель технологій, самостійна робота, проектування, проектування самостійної роботи.

Ключевые слова: учитель технологий, самостоятельная работа, проектирование, проектирование самостоятельной работы.

Key words: teacher of technologies, independent work, projecting, projecting of independent work.

Подано до редакції 09.10.2010